

EVANG. EGYZHÁZ ÉS ISKOLA.

Előfizetés díja:

Egész évre . . . 6 frt.
Fél évre . . . 3,
Negyed évre 1 frt 50 kr.
Egy szám ára 12 kr.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

Felelős szerkesztő és kiadó:

VERES JÓZSEF.

Hirdetés díja:

Egész oldal . . . 8 frt
Fél oldal . . . 4,
Negyed oldal . . . 2,
Ennél kisebb . . . 1,
Bélyeg külön 30 kr.

A középiskolai ifjúság istentiszteletei és lelki gondozása.

Az 1899 július 3-án Budapesten tartott első vallás tanári értekezleten előadta: **Frenyó Lajos** eperjesi colleg. főgymnasiunai vallás tanár

Mélyen tisztelt értekezlet!

A zsinati törvények elrendelik, hogy minden egyes felekezetünkbeli főgymnasiumnál rendes vallás tanár alkalmazandó, a kinek kötelessége nemcsak a vallástani tanítani, hanem az ifjúságot nevelni, lelkileg gondozni. Ha valaki azt kérdené, miért volt szükség arra, hogy a mit eddig több tanár megosztva végzett, azt most külön arra specialisan képesített tanárra bizzák, annak azt felelém: azért, mert az idők változtak, a vallás tanításnak oly intenzívnek kell lenni, hogy az maga egész embert kíván. A viszonyok változásával azonban változni kell a módnak is, hogyan neveljük az ifjúságot vallásilag, úgy a hogy eddig — mondhatnám a jelenig — volt, nem maradhat. Meg kell ragadni minden eszközt, a mi rendelkezésünkre áll, hogy célunkat elérjük. Nem elég pusztán csak a tantárgyat tanítani, de a tanulók szívéhez, lelkéhez kell férkőzni, ehhez pedig hathatós eszközök: az ifjúsági istentiszteletek és az ifjúság lelki gondozása.

I.

Mint a gyülekezet felnőtt tagjainak szükséges az ígét hirdetni, ép úgy kell az ifjú nemzedéknek is, sőt ennek még inkább, hiszen ez még csak úton van oda felé, a hol már ezek állanak. Az ifjúságnak a vallás tanár az ígét legjobban hirdetheti az ifjúsági istentiszteleteken, melyeknek fontossága megkívánja és megérdemli, hogy velők bővebben foglalkozunk, annál is inkább, mivel nálunk is nagy jelentőségre vannak hivatva.

Mi a kezdet elején állunk, tapasztalatok mö-

göttünk nincsenek, rendezkedni akarunk, de hogy ezt megtehessek, szükségünk van bizonyos irányelvekre, melyeket egyrészt a mult, a gyermek-, illetőleg ifjúsági istentiszteletek története máshol és nálunk szolgáltat, másrészt pedig magunk állítunk fel.

Hogy a mult tanulsággal szolgálhasson, lássuk a gyermek-, illetőleg ifjúsági istentiszteletek történetét egészen időnkig.

A) A gyermek-, illetőleg ifjúsági istentiszteletek a multban.¹⁾

Az őskereszttyén egyházban gyermek- vagy ifjúsági istentiszteletekről a legtágabb értelemben se lehet szó. Arra különben nem is volt szükség, hiszen kezdetben csak felnőtteket kereszteltek és vették fel az egyházba. Az egyházas nevelés tehát a keresztséget előkészítő volt, mely személyes hitvallástételre és a gyülekezetbe való belépésre képesített. Ez a keresztségre előkészítő oktatás a katechumenatus, tartama 2—3 év volt, a kik a katechumenatusban részt vettek, a gyülekezet istentiszteleteire jártak s azokon különböző pontig vehettek részt (hallgatók, térdeplők.)

Megváltozik az egyházas nevelés akkor, mikor a gyermekkeresztelés általánossá válik, mikor a felnőtt katechumenusok helyére gyermekek lépnek, a kiket már nem a keresztségre készítenek elő, hanem a kiket már megkereszteltek s a kiknél az oktatás a keresztséget követő, betetőző. A személyes vallástétel helyére itt a keresztszülők fogadalma lép, a kik a keresztségnél a gyermek helyett tesznek ígéretet s kötelezik magukat, hogy a gyermek nevelésére, a kereszttyén vallás igazságaiban való kioktatására ügyelni fognak. Ha lelkiismeretesen vették kötelességük teljesítését, fogadalmuknak eleget is tehettek.

1) Adataimat Dalton: „Geschichte, Wesen u. Weise der ev. Sonntagsschule“ és Goltz: „Die ev. Sonntagsschule im Lichte der Kirchengeschichte“ cz. műveiből merítettem.

Nemcsak a keresztyén őskorban, de a középkorban sem szólhatunk gyermek-, illetőleg ifjúsági istentiszteletekről. A középkorban a keresztszülőkre háramlott annak a kötelezettsége, hogy a gyermeket a hitre és az Úr imájára megtanítsák, legalább így mondja egy középkori egyházi tanító: „A keresztyén keresztszülők kötelesek a gyermekeket a hitvallásra és az Úr imájára megtanítani, azzal megismertetni.“ Úgy látszik tehát, hogy az egyház nem törődött velök? Törődött ugyan, bár igaz, hogy mai mértékkel mérve keveset, de valamit mégis tett. Ha a gyermek templomba ment, annak festményein, szobrain az egész szent történetet maga előtt látta, azonkívül az útfélen a feszületek és kápolnák szintén arra figyelmeztették. Így nőtt fel a gyermek abban az időben, mikor államban, községben, művészetben, tudományban, mindenütt keresztyén motívumok és elemek uralkodtak s ez legalább némileg pótolta az ifjúság rendszeres nevelését.

Ehhez járult a gyónás intézménye, a melylyel később oly rúdul visszaéltek és visszaélnek ma is a r. kath. egyházban, mely kezdetben inkább pastorális érintkezés, beszélgetés volt. Lelkiismeretes gyónató s tya ifjú gyonóinál meggyőződött arról is, tudják-e az Úr imáját, az apostoli hitvallást, sőt a tizparancsolatot s a gyónásnál alkalmazták először a lelkiismeret éberségének fokozására. A gyónás tehát, míg formalismussá nem törpült, míg lélek, szellem volt benne, egyházi nevelőeszköz volt. Az a baj, hogy ez is, mint a többi középkori egyházi intézmény, a lelkek terhe lett, azért kelt ki ellene annyira Luther.

A reformáció nagy fordulatot idézett elő a gyermeknevelés terén. Az iskola, a reformáció egyházának ez az elsőszülött leánya (Dalton.) hű munkatársa lesz a gyermekek nevelésében, azért fűzték a reformátorok a kettő között levő kapcsolatot oly szorosban, azért nevezték az iskolát az egyház veteményes kertjének. Az egyház azonban nem elégedett meg azzal, hogy az iskolát munkatársává tette, belevonta munkájába a családot is. A merev különbség pap és laikus közt megszűnt, a hivek serege szent nép, királyi papság lett, a családi élet bensőbbé, vallásosabbá vált, a családokban bevonult a naponkénti házi istentisztelet, melyen a gyermekek és ifjak is részt vettek, s melyen annak erényeit hirdették, a ki mindenkit világosságra hívott.

Az egyház ezek mellett korán gondoskodott

arról, hogy gyermekeit vasárnapon a templomban az evangéliom igazságaira taníttassa, illetőleg meggyőződjék arról, vajjon család és iskola teljesítik-e köteleességeket, megismertetik-e a gyermekeket a katechismussal?

Erre mutat első sorban a londoni vasárnap-i gyermekoktatás. Idegen ember az, a ki ott meghonosítja, menekült, ki hazáját kénytelen volt hitsorsosaival elhagyni: Ján a Lasco (Ján Laszky,) Lengyelország és keleti Friesland reformátora. VI. Eduárd a menekültnek templomot enged át erre a célra a város közepén. 1553-ban már tartja a „Jézus“ templomban ezeket a gyermektanításokat, még pedig közvetlenül a delutáni istentisztelet után. Maga Ján a Lasco ezeket a tanításokat „Forma ac Ravió“ című nagyjelentőségű művében így írja le: „A tágas templom emelkedettebb helyén, a hol a szószék áll, ma (t. i. vasárnap) hosszú lóczák vannak felállítva, melyekben fiúk és leányok 5 évesektől kezdve ülnek. Elöl a kicsinyek, kik még csak az apostoli hitvallást, az Úr imáját és a tizparancsolatot tudják felmondani, miket otthon tanultak; mögöttük az idősebbek, a kik már a kis kátét tanulták, — melyet maga Laszky irt, — otthon és az iskolában; a templom hajójában a szülők és a tanítók vannak nagy számmal jelen. A lelkész előbb rövid allocutiót intéz a gyermekekhez, azután kezdi őket vizsgálni. A legkisebbek elmondják, a mit megtanultak, a nagyobbak már a kátéból adott kérdésekre felelnek. Dicséret és feddés nem a gyermekeket, hanem a jelenlevő szülőket és tanítókat éri a szerint, a mint köteleességeket hiven teljesítették, vagy nem. Tartós mulasztás az egyházfegyelem alkalmazását vonhatta maga után. Miután a lelkész a vizsgálást befejezte, elmondja az imát, a gyülekezet a gyermekekkel együtt énekel egy zsoltárt és az Úr áldásával elhagyják a templomot.

Ily vizsgáló tanításra a kicsinyek évenként csak kétszer gyűltek össze a templomban, a nagyobbak 10—12 évesektől kezdve a delutáni istentisztelettel kapcsolatban, hasonló istentiszteleti, ünnepélyességgel tartott tanításra vasárnaponként jártak. Hasonlóan allocutió után ezeket a nagykátéból (Laszky műve) vizsgálta a lelkész.

Németországban is megindult a reformáció elterjedésével a gyermekek vasárnapi templomi oktatása, hiszen Luther az ő kátétit korán megírta, ezeknek pedig az volt a célja, hogy az

ifjúság a vallásban rendes oktatást nyerjen. Ezt bizonyítja különben a szászországi rendelet is 1580-ból, mely 5-ik generálartikulusában részletesen szól a vasárnapi gyermekoktatásról s olyféle berendezést tervez, mely a mai vasárnapi iskola csoportjaira²⁾ emlékeztet. Hogy ez az oktatás már 1580 előtt is megvolt, bizonyítja az a körülmény, hogy ez a rendezet már csoportosféle tanításról beszél és tervet ad a jövőre, a miből következik, hogy az oktatás gyakorlatban már előbb megkezdődött, mint a hogy ez az elmélet keletkezett, mert rendszerint úgy van, hogy előbb fejlődik ki a gyakorlat s csak azután vonják le belőle az elméletet. A mi máshol így van, így kellett annak itt is lenni, mert: „Nihil est in sensu, quod non fuerit prius in schemate.“

Ezt a vasárnapi gyermektanítást nevezhetjük első gyermek-, illetőleg ifjúsági istentiszteletnek. Benne a mint látjuk, a tanítás a fő és az uralkodó, az építő elem háttérbe szorul. Oka ennek az ifjú ev. egyház hitvalló jellemében, vagy talán abban rejlik, hogy oly komoly időkben éppen ily tanító építésre volt szükség.

A szép kezdet után nem tartott sokáig a fejlődés ideje, a theológiai tudományban beállott a merev ragaszkodás a tanhoz, az ú. n. orthodoxia, vagy ó prot. scholastika, ezt megérezte a fejlődésnek indult gyermek-, illetőleg ifjúsági istentisztelet is. E kor szónokainak, lelkészeinek nem annyira az építés, nevelés volt első gondjuk, hanem a meggyőződés, a bizonyítás, czáfolás, hogy a templom gyakran polémiák színhelye lett.

Jól eső kivételt képez ez időből a moszkvai német gyülekezet, melynek ifjúságáról egy 1684-ben ott járt egyén azt mondja: A német ifjúságot prédikáció után a templomban minden szerdán nemcsak Luther kátéjából kérdezik ki. — a mint azt annak főrészei megkivánják, — hanem az előbb elmondott prédikációból is, hogy mit tartott meg belőle, hogy ne csak az ifjúság, hanem az öregek is, a kik ott az országban születtek és nagy együgyűségben nőttek fel, az igaz hitismeretére jussanak.

Valóságos áldás volt az egyházi és vallásos életre a pietismus mindaddig, míg el nem fa-

²⁾ Német és Angolországban a katechizálásnak ez a módja használatos. Egy előadja, rendszeren a vezető, a feldolgozandó anyagot, a segítők (Helfer.) pedig minden csoporttal külön veszik át. A gyermekeket 10—20-ból álló csoportokra osztják s ezzel elérik azt, hogy akárhány gyermeket katechizálhatnak együtt.

jult. Jóltevőleg hatott a gyermek-, illetőleg ifjúsági istentiszteletek felélesztésére. Franke és Spener felkarolták a gyermeknevelés ügyét is, a mikor a vallásos életet bensőbbé, melegebbé akarták tenni. Különösen Franke, a nagy gyermekbarát, a ki a hallei árvaház megalapítása által is a gyermekek iránt való szeretetét mutatta meg, gyakorolt nagy befolyást a gyermekek vallásos nevelésére is. A pietismusnak és neki lehet köszönni, hogy a confirmatói oktatás ezentúl rendszeresebb lett s hogy a régi templomi vallásoktatásra támaszkodva és mintegy annak új életre keltéseképpen gyermek-, illetőleg ifjúsági istentiszteleteket is kezdtek tartani.

A mint azonban a pietismus üvegházi nővénynyé satnyult és a rationalismus mindinkább háttérbe szorította, elvesztette hatását a gyermekekre, a kiket ezentúl a rationalismus, illetőleg philantropinismus vett szárnyai alá. Kivezették a gyermekeket a homályos, dohos templomokból és intézetekben gondosan ővták elméjüket mindattól, a mi a vezetők értelmének magas, megfoghatatlan volt. A templomok puszták lettek, a gyermek-, illetőleg ifjúsági istentiszteletek lassanként abba maradtak, az egyház pedig ezt közönyösen nézte, holott a rationalismus többet ártott neki, mint az orthodoxia, de nem bírt elene védekezni, mert szele őt is nagyon átjárta.

De az Úr nem hagyta el egyházát, Angliában kicsiny kezdettől megindult az új életető, a gyermek-, illetőleg ifjúsági istentiszteleteknek kedvező mozgalom. A deismus káros befolyása után lépnek fel: Witfield és Wesley, mindkettő hitbuzgó, lelkes férfiú, a kik arra figyelmeztették az egyházat, hogy kötelessége hivei üdvéről gondoskodni. Nyomukba ezren és ezren lépnek s ime a pietismus hazájában újraéledt gyermek-, illetőleg ifjúsági istentisztelet átláptalódik a szigetországba és ott más feltételek, viszonyok mellett nem sejtett, világhódító virágzásra emelkedik.

A gyermek-, illetőleg ifjúsági istentisztelet kezdetét Angolországban nem lehet minden vonalon nyomról-nyomra követni; az nem is feladatam, említettem már fentebb Ján Laszkyt, a ki révén bizonyosan szélesebb körben is elterjedt akkor s a Wesley és Witfield működése szintén előkészítette a talajt annak, a ki a gyermek-, illetőleg ifjúsági istentiszteletet mai alakjában megalapította.

Raikes Róbert a mai gyermek-, illetőleg

ifjúsági istentisztelet vagy vasárnapi iskola³⁾ megalapítója. Gloncaster nevű kis városban lapszerkesztő volt a múlt század utolsó negyedében, de a mellett tevékeny részt vett a keresztyén szeretet munkáiban polgártársai közt. Kedvelt mondása volt Jézusról szóló ez a jellemzés: „szerte járt, jót tevén.“ (Act. 10, 38.) Hasonlóan igyekezett ő is élni s ő volt az első, a ki a börtönökbe eljutott s ott az evangéliom fátylóját a szerencsétlen foglyoknak meggyújtotta, a mihez akkor heroikus hit és szeretet kellett. A börtönökben alkalma volt a nyomort és erkölcsi romlottságot megismerni s arra a meggyőződésre jutott, hogy ezen a nyomoruságon segíteni minden keresztyénnek kötelessége. A maga részéről a kötelesség teljesítéséhez azonnal hozzá is fogott s csakhamar az egész város „szegények tanítója“ néven ismerte.

Nem lesz talán untató, ha Dalton nyomán leírom azt is, hogyan jutott arra a gondolatra, hogy vasárnapi iskolát alapít.

Egy nap — 1780 ban — Raikes szülővárosának egy távoli munkásnegyedébe jutott. A kertesre, a kít keresett, egy ideig várnia kellett s a mint a ház előtt a padon ült, tanúja volt, hogyan gúnyolják őt, a rendesen öltözött embert a durva utcai fizkók. A kertésznő elpanaszolja neki, hogy vasárnaponként még nagyobb lármát, rendetlenséget csinálnak. Önkénytelenül azt a kérdést intézi az asszonyhoz: „Hát nem lehet ezen segíteni,“ mely előtte az nap számtalanszor mérült fel, míg álmatlanul töltött éjszaka után elhatározta, hogy megkísérli, hogy a bajon segítsen. Isten nevében meg is kísérlette. Csakhamar talált négy tanítót, kik egy-egy schillingért vállalkoztak arra, hogy vasárnap délelőtt 10—12 óráig és délután 1—5-ig a rakonzátlan utcai ifjúságot összegyűjtik, beszélnek neki a Megváltóról, olvasák vele a Szenúrást, azt neki megmagyarázzák és vele egyházi énekeket énekelnek. A tanítás új módja lekötötte a kíváncsi ifjúságot és használt, az evangéliom ereje működött benne és rajta, úgy, hogy hiven kitartott Raikes mellett, kit csak-

hamar majd gúnyolódva, majd csodálkozva „Lumpengenerális“-nak neveztek.

Már három év mulva egészen megváltozott annak a városnegyednek a külseje és magatartása úgy, hogy lakói áldották azt, a ki nekik az ünnepnapot valóban ünneppé, csendes nappá tette s gyermekeiket a Krisztushoz vezérelte. A lapútján Raikes kezdeményezésének híre eljutott más városrészekbe, városokba, így Londonba is, majd egész Angliába, sőt más országokba is, mert a merre az angolok megfordultak, igyekeztek a vasárnapi iskolát meghonosítani. Az elsők közül, a kik Raikes példáját követték, való Charles lelkész Balában, Walesben, majd Fox 1785-ben társulatot alapít a vasárnapi iskola terjesztése czéljából.

Az első 20 év a vasárnapi iskola tanuló, próbálgató ideje, melyben a tanításért fizetnie kellett. Ez alatt az idő alatt a tanítás 4000 font sterlingbe került. Csak a XIX. század elejével szabadult meg a vasárnapi iskola ettől a tehertől, a mely lényegének is ártva nehezedett rá. Az ifjúság vasárnapját akarta megszentelni és napszámos, megfizetett munkával kellett tennie. A mint ez a teher leesett vállairól, új élet költözött bele. A fizetett erők helyébe önkéntes vállalkozók léptek, ifjak, leányok, férfiak, nők örömmel fáradtak a Krisztus ügyéért s számuk hirtelen megszorodott,⁴⁾ 1803-ban pedig a Fox alapította társulat helyére a „Londoni vasárnapi iskola-egyesület“ lépett.

(Folyt. köv.)

BELFÖLD.

Jegyzőkönyv, mely felvétellett Budapesten, 1899. évi október hó 18-án az ág. hitv. ev. egyetemes lelkészi értekezleten. Jelen voltak: a lelkészi karból mintegy hatvanan s néhány világi férfit. Tárgyak:

1. Bándy Endre lévai lelkész imája után Veres József békési, főesperes-elnök az értekezlet tagjait szívélyesen üdvözölte s az értekezletet megnyitotta.

2. Veres József elnök bejelentette az értekezletnek, miszerint a múlt évben tartott értekezlet által kiküldött bizottság átvizsgálta a hozzá beküldött confirmatiói tankönyveket s észrevételeit beküldötte az értekezlet elnökéhez.

Az értekezlet köszönetet szavaz a bizottságnak a nehéz és lelkiismeretességgel végzett munkáért s elhatározta, miszerint felkéri az egyete-

3) Vasárnapi iskolának azért hívják, mert vasárnapi napon rendszerint a templomban tartják s ima és ének keretében magyarázva és kérdezve tanítanak, mint az iskolában. A vasárnapi iskolától eltér a specialis gyermek- vagy ifjúsági istentisztelet, melyen a magyarázás és kérdés helyére beszéd lép. A kettőt t. i. katechist és beszédet a meg nem confirmált ifjúságnál felváltva tartják.

4) Ezek az ú. n. segítők

mes gyűlést, hogy az ügyet magáévé téve, a bizottság munkáját tárgyalassa a közoktatásügyi és tanügyi bizottság által.

3. Az értekezletnek ama kitűzött tárgya: „megekessük-e azon vegyes vallású jegyeseket, kik gyermekeik vallására vonatkozólag idegen felekezet javára egyezséget kötöttek?“ levételet a napirendről, mert a megelőző napon az egyetemes közgyűlés előértekezletén részletesen tárgyalattott.

4. Eszmecsere tárgyává tetetett a „Lelkészfiak Othona“ kérdése, melynek előadója nem lévén jelen, az elnök ismerteti azt. Az erre vonatkozó indítvány, melyet az „Evang. Egyház és Iskola“ annak idején közölt, oda irányul, hogy a lelkészek adóztassák meg magukat évi 5 frttal s a begyűlt pénzből s annak kamataiból állítsanak fel egy internatust, melyben lelkészeknek középiskolai és egyetemi tanulmányokat folytató fiai szállást és ételmezést nyerhetnének. — Elnök jelenti még, hogy a békési egyházmegyei lelkészi értekezlet az indítványt oda kívánja módosítani, hogy a lelkészek csak pénzalapot gyűjtsenek s annak kamataiból pénzzel segíezzék a magasabb tanulmányokat folytató lelkészfiakat.

Az értekezlet e fontos kérdés megbeszélésére és részletek kidolgozására a következő bizottságot küldi ki: Veres József elnök, Koren Pál, Petrovics Soma, Szeberényi Lajos Zsigmond, Harsányi Sándor, Okályi Adolf, Keviczky László és Zvarinyi János, mely bizottságtól az értekezlet a jövő évi egyetemes értekezletig jelentést vár.

5. Bortnyik György kölesei lelkész-alesperes az egyházpolitikai törvények hatásáról s a szenvedett sérelmek gyógyszereiről tartott tanulságos felolvasást, melyben a lelképásztori gondozásnak az anyagi viszonyokra való kiterjesztését is ajánlja a kartársak figyelmébe.

Az értekezlet az előadónak köszönetet szavazott.

6. Veres József elnök indokolt előterjesztésére az értekezlet ajánlja a lelkészeknek az egyetemes lelkészi nyugdíjintézet felkarolását; felhívja a lelkészeket, hogy az egyetemes nyugdíjintézet javára igyekezzenek kegyadományokat gyűjteni.

7. Zsilinszky Mihály államtitkár engedelmet kérve a szólásra, tárgyakat ajánl az egyetemes lelkészi értekezlet figyelmébe, és pedig: 1. Minő intézkedésekre volna szükség, hogy az egyházpolitikai törvények hátrányai ellensúlyozva legyenek? 2. Mit kell tenni, ha az állami anyakönyvvezető infestálja az evang. hitfeleket, kik vegyes házasságra akarnak lépni, hogy gyermekeik vallására vonatkozólag a róm. kath. egyház javára egyezkedjenek? 3. A socialis kérdés. 4. Mennyiben lehet a nőegyleteket az erkölcsök ja-

vitása tekintetében felhasználni? A német „Frauenbundok“ tevékenysége miképen volna utána-zandó nálunk. A nők hivatása.

Az értekezlet szívesen fogadja a megjelölt tárgyakat s azok előterjesztőjének köszönetet szavaz.

8. A jövő évi értekezlet tárgyai lesznek: „A szórványok lelki gondozása, melynek előadója Marteny Lajos főesperes debreczeni lelkész, felülbírálója Bándy Endre lévai lelkész; „Védekezés a felekezetnélküliség és a secták ellen,“ melynek előadója lesz Kruttschnitt Antal vadkerti lelkész, felülbírálóról az elnök fog gondoskodni; „A parochialis könyvtárak szervezéséről,“ melyre szinte az elnök fog keresni előadót és felülbírálot.

9. Az értekezlet az előadónak köszönetet szavazott stb.

A Luther-társaság okt. 18-án közgyűlést tartott Budapesten. Szeberényi javaslatát a tagdíjknak 50 krra való leszállítására nézve nem fogadta ugyan el a közgyűlés, félve a rázkódástól, mely követhetné, hanem az eddigi tagdíj mellett 2 frtos és 50 kros tagsági díjat is állapított meg; ha a tagok gyarapodása majd megengedi: átmege a társaság a kis tagdíjra. Veres József kívánatosnak mondotta, hogy a tagok kötelezettségeivel szemben a Luther társaság is jelentse ki, hogy viszont ő mit ad a tagoknak, de ezen indítványt az elnök nem ajánlotta elfogadásra. Minden egyházmegyében fiókegyleteket kíván a társaság szervezni. Elhatározta a közgyűlés, hogy a tankönyvek kiadását és terjesztését kezébe veszi, Majba Vilmos budapesti vallástanárt kérvén fel ezen ügy vezetésére Veres József a magyar új énekeskönyv ügyének buzgó pártolását, s az énekek íróinak lelkes támogatását ajánlotta a társaságnak. Végül a lemondott alelnök Bachát Dániel helyére a közgyűlés szavazattöbbséggel Horvát Sándort választotta meg.

Az eperjesi ág. hitv. ev. theol. testület nő és férfi vegyes énekkar közreműködésével 1899. évi október hó 31-ikén a collegium disztermében reformációi emlékünnepelet rendezett, következő műsorral: 1. „Isten dicsősége. Beethoven: Éneklí a theol. énekkar. 2. Elnöki megnyitó. Tartja Szkalos Emil, test. elnök. 3. „Luther a wormsí birodalmi gyűlésen.“ Irta Sántha Károly, szavalja Sexty Kálmán. 4. „Október 31“ Bartay Edétől; alkalmi szövegét szerzé ifj. Porkoláb Gyula. Éneklí négyszólamú női és férfi vegyes kar Szánik Ernő theol. énektanár úr vezetése mellett. 5. Ünnepi beszéd. Tartja ifj. Porkoláb Gyula. 6. „Hajdan és most“ az eperjesi ev. collégium hittanhallgatóinak 1899. évi október hó 31-ikére írta Csengey Gusztáv, szavalja Skrovina Ottó. 7. Luther diadaléneke. Éneklí a theol. énekkar.

IRODALOM.

Evang. egyházi szemle. Észrevételeket tesz azon megjegyzéseinkre, melyekkel Phylloxera című vezércikkét kísértük. Majd csak megértjük egymást, ha elfogulatlanul ítélünk. Az egyházpolitikai törvényeket nem szabad nekünk kizárólag felekezeti érdekünk szempontjából bírálni, hanem más felekezetek és a közérdek szempontját is figyelembe kell venni. Különös, hogy éppen azok, a kik más kérdésben nagyon szeretnek Lutherre hivatkozni, a polgári házasság kérdésében szeretnek elfelejtkezni Luther ama szaváról, hogy a házasság világi dolog (ein weltlich Ding.) Nem egyéb, mint fogás, azzal vádolni a polgári házasságot, hogy a „polgári házasság behozatala óta az elválások ijesztő mértékben növekednek.” Természetes; a r. kath. az előtt nem válhatott el törvényesen, minek kezdett volna válópört?! Most elválhat, tehát a válópörök és válások száma emelkedik. De nem volt-e az előtt a vadházások száma nagy éppen a miatt, mert törvényesen nem válhattak el a felek? Mi jobb: törvényesen elválni és törvényes új házasságot kötni, vagy pedig törvénytelenül együtt élni? Egyházi, erkölcsi szempontból bizonyára jobb az első. Összehasonlítást csak egyenlő adatokkal lehetne tenni: tehát a r. katolikuskorúknál az elhagyás és törvénytelen együttélés számait, a protestánsoknál a prot. felek válási adatait lehetne csak összehasonlítani a mult és a jelen között! A nyelv kérdésében felhozott két példánkat sporadikusnak mondja a Szemle. Engedjen meg, ez is szemfényvesztés, csak hogy a jogtalan és helytelen túlzást mentegethesse. „Egykét nyilatkozatból egy egész nép gondolkozására következtetni fonák dolog,” igen, csak hogy milyen volt az a két eset, a mire mi hivatkoztunk? Az egyikben egy egész egyházmegye, a melyik a tót kérdésben egyik vezető megye, mondotta ki szabályrendelében, hogy gyűlésein csak tótul szabad beszélni, azután az egyházmegyének egyik kiküldöttje, a pártnak egyik főembere a kerületi gyűlésen nyilatkozott úgy, hogy az egyházmegyei gyűlésükön ne legyen szabad magyarul beszélni. A másik esetben az egyházi lap nyilatkozatát idéztük. Ezek tehát nem akár-milyen, tekintélyvel nem bíró egyének és testületek nyilatkozatai, hanem ellenkezőleg: nagyon is irányadó és jellemző nyilatkozatok, a mik közvéleményt tolmácsolnak. „Az államban nyelvi elsőbbségről még lehet beszélni, de az egyházban nyelvi elsőbbségről beszélni a protestantismus elveibe ütköző vétség.” Hiszen a dunáninneni kerület sem vallási, dogmai szempontból tette a magyar nyelvet tanácskozás nyelvévé, hanem gyakorlati szükségből, s a tótok azon eljárása által kényszerítve, hogy bár tudtak magyarul, mégis csak tótul akartak beszélni, pedig a gyűlés tag-

jainak nagy része tótul nem tud. Már erre nem lehet azt mondani, hogy vallási érdekből beszéltek tótul; tótul beszéltek tisztán nemzetiségi érdekből, pedig tudták azt is, hogy ezen eljárásuk által ártanak az egyháznak is. Nem lehet félreismereni és tagadni, hogy kimondhatatlan mértékben ártott a közvélemény előtt egyházunknak az, hogy pánszláv hirbe keveredtünk! Vagy vallási, felekezeti érdek az, hogy p. o. a kerületi jegyzőkönyveket le kell fordítani tót nyelvre, pedig magyarul is tud a lelkész, a kinek kezébe kerül a jegyzőkönyv! Bizony csak nemzetiségi és politikai érdekből követelik azt! A három nyelvűség csak ürügy. Három nyelvű, meg ezer nyelvű a mi felekezetünk, mert azt akarja, hogy megértse a nép az igehirdetést. De ezt a háromnyelvűséget elfelejtik ám a tót lelkészek, mihelyt nem a tót nyelvről van szó: vagy p. o. Szarvason, Csabán stb. miért nincs hétköznap magyar istenitisztele, magyar bibliamagyarázat, hiszen ott nagyon sok a magyar származású evang. ember?! Ugyebár azért nincs, mert az a magyar már megérti tótul is, igen ám, de az a tót is megértene már magyarul is! Legyünk hát igazságosak s mérjünk egy mértékkel! Ha egyenlő joga volna is mind a három nyelvnek egyházunk körén belül: de nincs egyenlő használhatósága gyakorlati szempontból.

A gyűlések igen sok tagjának hiába beszél valaki tótul: nem érti; németül majd mind megértene, a németek még sem kívánnak németül beszélni, magyarul azonban mindenki köteles tudni az országos törvények szerint, tényleg tud is, ezen a nyelven tehát megértjük egymást. szolgálhatjuk az egyház érdekét, s ha mégis egy nem általánosan értett nyelven akar valaki beszélni, nem szolgálja egyháza érdekét; sőt árt neki, idegenkedést szít s csakis nyelvi és politikai érdekből teszi. A háromnyelvűség folytonos hangoztatása már nem egyházi, hanem nemzetiségi érv és érdek. Senkinek se jutott eszébe Magyarországon, hogy az istenitisztele nyelvét korlátozza; imádkozhatik, prédikálhat a tót tótul, a német németül, az egyházi vallásos érdek; de hogy p. o. a számadásokat is olvassák fel a kerületi gyűléseken tótul: az nem egyházi és vallásos szükség és érdek. Az nyelvi érdek, az tehát más körbe tartozik, ott ám mérkőzünk meg, ha kell; csak hogy ha nyelvi érdek szempontjából járnak el tót hitrokonaink az egyházi téren, ne kívánják, hogy mi ezen eljárásukat egyházi érdeknek ismerjük el, ne kívánják elhíttetni velünk, hogy ők csakis az egyház érdekében küzdenek. Sőt szomoruan tapasztaljuk, hogy nemzetiségi törekvéseikkel, tüntetéseikkel ártanak egzházunknak! Ezt jó volna meggondolniok — éppen egyházi szempontból. Nemzetiségi terveikért ám küzdenek politikai téren, politikai

gyűlésen, országházban, de az egyházat hagyják ezzel békében! Ez az egyház igazi érdeke! Ebben egyetértünk a Szemlével: „mihelyt a fajtudatot az evangéliom fölé helyeztük, bármily nemzetiség tagjai legyünk is: rossz papok és rossz egyháztagok, Krisztus evangéliomának megtagadói vagyunk.“ Magyarul mondja, de a tótok is értse nek róla! Néha értenek is róla. Ha p. o. segélyért folyamodnak: magyarul teszik. Maga a Szemle szerkesztője is magyarul írja lapját, pedig nem csalódom, ha azt vélem, hogy nem a magyar nyelv és irodalom iránti előszeretet és a tót nyelv iránti idegenkedés miatt teszi ezt; hanem teszi azon gyakorlati érdekből, hogy megértsék; magyar nyelven megérti minden olvasója, németül és tótul már nem mind értené meg. Így vagyunk a gyűléseken is. Nem a tótoknál találhatja e hát azt, a mivel a magyarokat vádolja: „a nyelvi tolerancia“ hiányát; ha gyűlésen olyan nyilatkozatot hall, a mint hallottunk is olyan nyilatkozatot: beszélnek szívesen németül, vagy francziául, de magyarul nem! A ki Magyarországon így mer nyilatkozni evang. egyházi gyűlésen, az nem az evang. egyház érdekét tartja magára nézve irányadónak, hanem a tót nemzetiségi érdeket; az evang. egyháznak pedig árt, mert a közvéleményt elidegeníti tőle. Használtak-e az ilyen tüntetésekkel a tót népnek, — azt itt nem vitathatom, de hogy az evang. egyháznak nagyon ártottak, itthon is, külföldön is: azt mindnyájan tudjuk és érezzük. A közvélemény előtt lutheranus-tót pánszláv. Hiszen már engem is pánszlávnak nyilvánított egy képviselő az országházban! Egyházi téren legyünk csak evangélikusok és értsük meg egymást!

Evang. egyházi szemle. „Ujabbán nagyon divatba jöttek egyházunkban az „ideiglencs“ és „feltételes“ lemondások, melyeknek menete körülbelől a következő: esperes vagy felügyelő lemondanak. A napi lapok híreket közölnek, találgtják a lemondás okát. Némelyek úgy festik le a lemondót, mint mátyrt. Következik egy kis pausa. Azután jönnek a bizalmi nyilatkozatok, küldöttségek, egyhangú határozatok. Érzékeny jelenetek. A lemondó engedve a bizalom kényszerének, visszavonja lemondását.“ Alkotmányos érzékű és gondolkodású férfi a lemondások fölött nem gúnyolódik. Hiszen az sokszor a legkomolyabb kötelesség, a mivel a közérzületnek, a közjónak, az önkormányzatnak tartozhatik valaki. Ha az esperes vagy felügyelő lényeges, elvi kérdésben ellentétbe jut egyházmegyéje közvéleményével, vagy felsőbb hatóságával, vagy helyzetében akadályt lát kötelességei teljesítésére nézve, lemond; ezzel nemcsak alkalmat ad a közvélemény vagy hatóság akaratának a nyilvánulásra és valósulásra, az eszmék, tervek tisztázódására, az akadályok elhárítására, hanem a legnagyobb mértékben fejezi ki

tiszteletét és engedelmisségét a többség, a hatóság, a közérdek, önkormányzat iránt; zsarnokság volna helyén maradni, s a közvélemény vagy közérdek ellenében tovább is gyakorolnia jogát, pusztán azért, mert megbízatása még nem járt le. Ha azután az illetékes testület illetékes módon bizalmáról biztosítja: el van hártva az akadály, megvan adva az új felhatalmazás, a működés joga, alapja megszilárdult. Ha a napi lapok találgtják a lemondás okát: annak nem a lemondó az oka; ha az érdekelt felek nem őszintén nyilatkoznak bizalmukról: annak megint nem az a lemondó az oka; magukra vessenek. „A bizalmi nyilatkozatnak, egyhangú határozatnak“ alkotmányos érzületű férfi enged, engedni köteles, az önkormányzat, közérdek szempontjából. Ha azonban az egyetértés nem áll helyre a két fél között: megvan a mód: az igazi közvélemény és közérdek akaratának a nyilvánulásra, elbocsátani a lemondót és megbizni olyant, a kiben kedve telik. Az a két lemondó, akire a Szemle főképpen céloz, nem érdemelte meg, hogy eljárásukat „lemondósdinak“ gúnyolja.

Evang. egyházi szemle. Achim életrajzában ezen szavakkal bélyegzi meg az új egyházmegyéket: „a békési esperesség felosztásának soha sem volt hive. Sokan azt hitték, hogy az ellenzésnek oka az, hogy félti esperesi székét. De ő ősmerte a helyzetet és az embereket, s látta a viszonyokat. Tudta, hogy a kis esperességek nem fognak birni a nagy esperesség tekintélyével s alig fognak alkalmas embereket találni a sok hivatalra. Élete végén látta, hogy jóstata beteljesült. Új szellem vonult be az új esperességekbe.“ Semmit sem szólnánk akkor, ha a megholtat dicsérné az életrajz írója, de ne tegye azt az élők rovására és igazságtalanul! Egynek javára kipelengérezni annyiat! A nagy esperességnek nem volt tekintélye és befolyása; jegyzőkönyvei tele vannak elintézetlen ügyek fölemlítésével, törvénytelen választások, el nem számolt közpénzek, elhanyagolt ellenőrzés, részrehajló intézkedések jellemzik azt a kort. A három felé válás óta pontosabb a közigazgatás, komolyabb az ellenőrzés, nagyobb a rend, s alkalmas emberek teljesítik a közigazgatás ágaiban kötelességeiket, a kik nem érdemlik meg, hogy buzgó tevékenységüket megbélyegezzék a nyilvánosság előtt. Új szellem vonult be az új esperességekbe, — habár az új szellem sokaknak nem tetszik is, — de nagyon nagy szükség volt már erre az új szellemre! Igenis talált a három egyházmegye a sok hivatalra alkalmas egyéneket! Bezzeg hullana a sok vád a Szemle részéről egy-egy hazafias érzésű esperesre, ha úgy merne kormányozni tótok között, mint Áchim kormányozott! de hát kegyelet a halott iránt nem követeli, sőt meg sem engedi, hogy az élőket az ő kedvéért méltatlanul sértegensük!

Evang. egyházi szemle. A Luthertársaság szarvasi gyűléséről közölt értesítésünket kíséri megjegyzésekkel. „A Luthertársaság tavaly Sopronban estélyt tartva, ott, mint túlnyomólag német gyűlekezetben, német felolvasást tartott, e praecedens után igen természetes volt, hogy Szarvason a nép számára tót felolvasás tartassék. De hát si duo faciunt idem, non est idem. A nagy tót ev. gyűlekezetben tót felolvasást tartani, ez általános megütőközést kelt.” Tisztázzuk a kérdést! Sopronban az intelligentia is német, de Szarvason magyar; Sopronban a nép nem tud annyit magyarul, mint Szarvason; a német nyelvet Sopronban megértették a megjelent más vidékbeli tagok is, Szarvason a tót nyelvet nem értették meg; a német nyelv egységes irodalmi és társalgási nyelv, a tót nem. A tót pap más nyelven olvassa a bibliát, más nyelven ír, megint más nyelven beszél tótul. Szarvason jobban megértették volna a felolvasást magyarul a tótok is, Sopronban nem. Ez a különbség, nem pedig a részrehajlás a tót nyelv rovására. Ha tehát „si duo faciunt idem, non est idem: természetesen még kevésbé est idem si duo faciunt non idem.” „A legszomorubb állapot az, midőn egy nagy tót gyűlekezetben bűn tótul szólani“ stb. De ki mondta azt, hogy bűn! Dehogy bűn tótul szólani egy nagy tót gyűlekezetben; dehogy bűn; hanem szükségtelen és céltalan, a mi a dolog lényegét és egyházi részét illeti; nemzetiségi szempontból és érdekből azonban lehet erény, vagy pedig érdem, sőt cél; csak-hogy ez a két szempont megint nagyon nem egy ám, s nem szabad a nemzetiségi érdeket vallási és egyházi érdek leple alatt minduntalan becsmépszni az egyházba! Szomorú lehet nemzetiségi szempontból, de vallási szempontból teljességgel mindegy; akár magyarul, akár tótul nyerem meg a Luthertársaság tagjának a szarvasit: az a társaságnak is tökéletesen mindegy; azt pedig már nem fogja tagadni a Szemle szerkesztője, hogy Szarvason a Luthertársaság részére inkább az értelmiség tagjait, mintsem a földműves népet kellett volna igyekezni tagul megnyerni, ha egyébrt nem, már csak azért is, mert a Luthertársaság kiadványainak túlnyomó nagy része magyar. A ki magyarul nem ért: hiába lenne tagjává a társaságnak! Végül nagy elfogultságra mutat, ha szerkesztő és pap léte a fitymáló „skribler“ névvel csúfolja a hirlapírókat, — a többieket. Nagyon aristokratikus lenézés! Utoljára tudomásul vesszük azt a vallomást is, hogy „a gyámintézeti istentiszteletnél Szarvason csak néhány száz tagja volt jelen a gyűlekezetnek.” Lám pedig tót istentisztelet is volt!

Ha nem lett volna tót beszéd: majd volna most mit hallgatnunk a Szemlétől a miatt, hogy a magyar beszéd teszi üressé a templomot!

Ha jól megnézte a Szemle szerkesztője az

ott volt közönséget, vallja meg: melyikből voltak ott aránylag többen: a nagy tótságból-e vagy a „parányi“ magyarságból?! Úgyebár a magyarság jelent meg nagyszámban, pedig az csak a magyar beszédet értette, a tótok megértették volna mind a kettőt, nem is kellett volna „gyakorolniok magukat abba, a mi hiányzik, a nyelvi toleranciában.” Semmi sem bizonyítja meggyőzőbben, hogy a magyarban nagyon nagy a nyelvi tolerancia, mint az, hogy a Szemle szerkesztője és társai így irhatnak. beszélhetnek, dolgozhatnak Magyarországon a magyar nyelv ellen — büntetlenül, mint a hogyan következetesen cselekszik. Bizonyos, hogy Oroszországban hamar megkeserülnék az ilyen bátorságot! Itt Magyarországon, fájdalom, az evang. egyház keserüli meg! A magyar is, a tót is! Hagyjunk hát fel egyházi téren a nyelvi sérelmekkel! Hiszen mi, magyar részről, szintén tudnánk ám válaszolni a támadásokra, de az egyházi téren, gyűlésen és egyházi lapban, nem akarjuk azt folytatni, — most csak egy kis mutatót nyújtottunk. A mi óhajtásunk az, hogy az egyház érdekét szolgáljuk első sorban, sőt kizárólag; az egyház érdeke pedig a szeretet, türelem, bizalom, egyetértés, összetartás, kölcsönös gyámolítás! Azt hiszem, én beszélhetek így, mert a képviselőházban, egyházi gyűléseinken nem egyszer adtam jelét felszólalásaimmal annak, hogy elfogulatlan igyekeztem lenni a tótokkal szemben, s volt bátorságom érdekükben a többséggel szembe szállva felszólalni, mikor meggyőződésem szerint igazuk volt. Van bátorságom felszólalni akkor is, mikor nincs igazuk. Szomorú dolog látni, mint keresi az alkalmat a Szemle szerkesztője arra, hogy a magyar nemzet és evang. egyház törvényes intézményeit támadja, gúnyolja, pedig pap léte példát kellene adnia azok tiszteletére.

A szeretetről. Beszédék gyermekistenítiszteletekre. Irták s a debreczeni ev. ref. főiskola oratoriumában elmondták S. Szabó József, Elek Lajos, dr. Nagy Zsigmond ev. ref. főiskolai tanárok. I. füzet. Ára 10 kr. Debreczen. Ezen beszédék kiadásánál az a kettős cél vezérelte a szerzőket, hogy a füzetkének tanítványaik között való szétoztása által a zsenge keblekben felkeltött vallásos érzéseket állandósítani óhajtották, másrészt, hogy vallásos irodalmunknak e téren való fogatkozásán segíteni törekedtek.

Október 1-én egy új heti lap indult meg „Néppárt“ czimvel. Hogy minő ügyet szolgál, azt megmondja nekünk a czim maga. Hogy hogyan szolgálja azt az ügyet, azt megmondja Zichy Nándor gróf vezércikkében, melynek czime: „Ez a néppártnak igazi lapja.“ A lapnak célja, melyet a szerkesztőség beköszöntőjében bevall, az, hogy boldogulásra vezesse a becsületes magyar népet. Ezt a célját pedig az által véli elérhetni, hogy „vissza akarja terelni a tör-

vényhozást, a társadalmat, a közéletet s mindazt a mi ezzel összefügg, a kereszténységhez.“ Hogy a néppárt főúri vezetőinek mennyire őszinte törekvése lehet a becsületes magyar népet boldogulásra vezetni, ennek fejtegetésére ez a hely nem alkalmas; de arra igenis megtehetjük megjegyzésünket, miképen akar lap és párt a kereszténységhez vezetni. A czímlapon szemünkbe ötlük a legszentebb rózsafüzér királynéjának képe. Molnár praelatus kiáltja fel benne: Éljen hát a néppárt; az a Molnár, kinek komáromi plebanuskodása alatt a nevezett város protestáns egyházközségei oly sok tagot vesztek, nagy hatással lévén a gyengékre Molnár úr banknótái! A „Rózsafüzér Királynéja“ című ezikk egy dialogussal kezdődik, a melyben „Pali bácsi“ azzal felel a kérdezőnek: „Őcsém! nem értesz te ahhoz, mert nem vagy katolikus.“ Tehát a „Néppárt“ szerint is az a keresztény, a ki hiszi a pápa csallhatatlanságát. Egy tekintetben azonban irigylem a lapot. Egész évre 1 frt 50 kr. az előfizetési díja. (B. E.)

TEMETŐ.

Sztehlo András.

(1816—1899.)

„Ha egy tag fájdalmi nagyok:
Gyógyítsák az összes tagok.“

Székács F.

Néhai Sztehlo András született torontál-megyei Lajosfalván, 1816. július 10 én, Sztehlo János akkoron ottani, később bács-bodrogmegyei petrovázi lelkész s bács-szerémi főesperes és Weinrich Emilia szülőktől, régi papi családból, melynek ősei a XVII. században Gömör-vármegyében, újabban pestmegyei Pilisen az ev. egyház szolgálatában jeleskedtek (Andrásnak nagyatyja, szintén András, Lyti Kristóf akkori bányakerületi superintendens által a Bácskaságba lett kiküldve, az ott a mult század végén a török hadak által elpusztult vidékeken nagy számban letelepedett ág. h. ev. hívek egyházközségekké szervezésére és összetartó gondozására, úgy hogy tényleg ő lett ott az első ev. lelkész s a később tekintélyes bács-szerémmegyei főesperes, mely minőségében nevével az 1790/1-iki pesti zsinati atyák sorában is találkozunk.) Gymáziumi képzését az új-verbászi és mezőberényi, akkoron ú. n. progymnáziumokban és a selmeczbányai lyceumban nyerte, a bölcsészeti-hittani tanfolyamot pedig a pozsonyi lyceumban s az eperjesi collegiumban végezte, azután rendes papjelölti vizsgát tevéen, a bécsi cs. kir. theol. fakultáson fél évet (egy

semestert) s a jenai egyetemen*) két szemesztert töltött, utóbbi helyen különösen, mint a hirneves Hase Károly hallgatója s tanítványa, kinek szelleme és theologiai iránya úgy a tudományban, mint a gyakorlati lelkészetben határozott befolyással volt reá nézve, úgy, hogy annak híve maradt mindvégiglen. Tanulmányai végeztével dr. Szberiny János bányakerületi superintendens hivta magához káplánul Selmeczre (1840-ben,) innen pedig rövid egy év mulva Eperjesre lett meghiva káplánul, mire már 1841-ben a gömörmegyei Dobsina r. t. bányaváros egyháza rendes lelkészül választotta (próbaszónoklat mellett,) hol is tizenkét évig működén, az ottani ódonszerű templomot keresztalakban kibővítette s az elavult boroszlói énekeskönyv helyébe új énekeskönyvet adott ki.

Az 1850 es években egy ideig tiszakerületi egyházyegyző is volt. 1856-ban a losonczy egyház hivta meg lelkészül, hol is 9 esztendeig működött, 1857. óta már mint egyszersmind nógrádmegyei főesperes; innen végre Székács J. superintendens ajánlatára a budai egyház néhai Bauhofer Gy. lelkész utódjául választotta, hol is püspök barátjával immár személyes gyakori érintkezésben, még 8 évet töltött a hivatali szolgálatban, mire az 1870-es években gyengélkedése és gyakori betegeskedése folytán leköszönt s nyugalomba vonulván, budai saját házában élete fogytáig lakott.

Sztehlo Andrásnak, mint protestáns lelkésznek kedvencz foglalkozása, mondhatnám mintegy külön specialitása volt: a prot. egyház szegény-ügye, illetőleg az egyház magasabb érdekeinek előmozdítása és erősítése az egyházi segélyegyletek révén, szóval — a már megszokott hivatalos elnevezés szerint — a „gyámintézeti“ ügy. Hogy mit és mennyit tett ő e téren kivált mint az „e. e. e. gyámintézet ügynöke“ az immár hatalmas Gusztáv-Adolf egyesületnél érvényesített befolyása s személyes összeköttetései útján annak központi előljároságánál s mérvadó köreinél, igen tetemes és jelentékeny segélyösszegek kieszközlése és közvetítése által sok szorongatott helyzetben küzdő hazai**) prot. egyház megmentésére s föl-emelésére, azt bővebb részletezésben is közelebb megvilágosítja a „Gyámintézet“ cz. Bognár Endre gyámint. főjegyző, lovászpatonai lelkész s esperes szerkesztőségében megjelenő szakközlöny.

Az irodalom terén több alkalmi és ünnepi sz. beszéden s az egyházi és tanügyi lapokban megjelent értekezéseken és időszaki czikkeken kívül kiadott egy „Vezérfonal a confirmálandók

*) Epen akkor lett újból megengedve a külországi egyetemek látogatása, az egy Jena kivételével, melyet a tilalom ellenére frequenutálván, hazajövet Bécsben a rendőrség maga elé idézte, de egy kis ártatlan dorgatóriummal mégis szabadon bocsátotta.

**) Mindkét felekezeti.

ÜZENETEK.

oktatásához“ czimű vallásitanitási kézikönyvecskét, mely a maga idejében szinte házagpótlónak bizonyult s gymnáziumi és reáltanodái megfelelő osztályokban is széltiben használtatván még ma is, tudomra már 7-ik kiadást ért (külön-külön magyar és német nyelven.) Dús és sokoldalú olvasottsága és tudományos műveltsége a hittanszaki irodalmon kívül a magyar és a német szépirodalom, nemkülönben a természet-tudományok köréből szép könyvtárt halmozott fel, melynek számos rokonai és barátai közelben és távolban is jó hasznát vették, bő alkalmat nyújtván reá szellemes és közlékeny társalgási modorával sokaknak. Szaktudományaiból egy nagyobb önálló theologiai s főleg egyháztörténeti művet írt: „Krisztus és az ő egyháza“ (az 1870 es években), a ker. egyház keletkezését s katholika egyházzá fejlődését s későbbi nagymérvű súlyedését fejtegetvén, mely szükségszerűleg a reformációt vonta maga után. Mint a szellemi haladás és szabad vizsgálódás protestáns elvének hive s minden merev exkluzivitásnak ellenzője, szerző a kereszténység eredete és őskorára vonatkozó fejtegetéseiben a történelmi kritika kutatásai elől el nem zárkózott, de mindenben az egyházra s annak eszményi céljaira fektetvén a fősúlyt, lételének és világra szóló mentő és üdvözítő szellemi hatalmának alapját s létfelvetelét a jézusi szellem örökkévalóságában ismeri fel.

Életrajzi adatait a „Pallas lexikon“ egészben helyesen adja. Magánéletét tekintve, boldog családi életet élt, 54 éveken keresztül élte hű társával, szül. Sárkány Auréliával, a dobsinai ősrégi Sárkány család ivadékával, számosb családdal megáldva, melynek első szülöttje a közegyház ismert szolgálatában mint egyetemes ügyész és jogtanácsos jeleskedik.

Ritka, közel teljes 84 évre terjedt, élete utóbbi éveiben immár általános elgyengülésben, egy évvel ezelőtt a halál komoly sejtelve lepté meg, úgy hogy annak előérzetében öveitől, sőt távollévő rokonoktól is — utóbbiaktól írásban — elbúcsúzott, mondván ama rómaival: „Moriturus vos saluto; suadent cadentia sidera — somnos!“ A mult hó elején pedig éppen a magas aggkor s a vele járó gyengeség daczára egy tüdőgyulladást még szerencsésen állott ki, de — lassan-lassan lábadozván, az a baleset érte, hogy lakoszobájában a padlón kisiklott — és lábát törte s ezt kimerült szervezete már ki nem bírta: kedves övéinek ölében csendesen elszenderült.

Az Úr lelke, láthatatlan egyházának szelleme, melynek az elhunyt törékeny közege volt az „elszórt csontok“ élő testté összegyűjtésére a hitrokön-felebaráti szeretet szent köteléke által az evangyéliomi hitben, lengjen áldva nyugvó porai felett!

X. Y.

M. F. A lakás változásáról nem kaptunk értesítést; most megváltoztattuk a címet, kívánsága szerint. — **C. J.** Minapi izenetünkben kitörölt sorból maradt benn a „rossz“ szó, tévedésből; a lenyomatot — nem levén itthon — nem olvashattam el. Azon szót nem levőnek kérem tekinteni. — **S. G.** Köszönettel vettem, készséggel kiadom. — **P. J.** Megjelennek; köszönöm. — **M. V.** Az ismertetést köszönettel venném, sőt kérem. A levelezőlapot megkaptam sőt már a Bund közleményét is. Igen köszönöm a szives közbenjárást. — **Sz. J.** A megrendelést megtettem.

K Á P L Á N T

keresek. — Fizetése teljes ellátás mellett 280 frt, bele értve a mosást is. — Kivánatos a tót és magyar nyelv ismerete.

63. 2—1

Placsó.

Protestáns egyházirodalmi ujdonságok

K Ö K A I L A J O S

könyvkiadóhivatalából

Budapest, IV., Károly-utca 1. sz.

Győri Vilmos Egyházi Beszédei. Rendezte Margócsy József. H. kötet	1.80
(I. kötet ára 1 frt 80 kr, III. kötet rendezés alatt)	
Gulyás Benő: Egyházi Beszédek III-ik kötet (I. és II. kötet ára egyenkint 1 frt 40 kr)	1.40
Hallgató János: Temetési Beszédek	1.25
Ifj. Csire István: Idvesség útja. Szószéken tartott egyházi beszédek	1.20
Lévay Lajos: Ujabb Beszédek	1.20
Armstrong A. R. Isten és Lélek. Tanulmány a vallás eredeti alapjáról. Fordította Péterfi Dénes	1.80
Bancsó Antal: Becsület és párbaj	— 25
Farkas József: A pesti református egyház 101 éves története.	1.50
Földváry László: Adalékok a dunamelléki ev. ref. egyház történetéhez. Két kötet	4.—
Hamar István: Hóseás próféta Könyve. Bibliái és exegetikai tanulmány	1.20
Sas Béla: Az átdolgozott Károli-biblia külalakjára és beltartalmára vonatkozó észrevételei	— 50
Warneck J.: Miért nincs több eredménye prédikálásunknak? ford. Paulik János	— 30

61. 3—2.

Ervényes 1899. október hó 1-től.

A vonatok indulása Budapest k. p. udvarról.

A vonatok érkezése Budapest k. p. udvarra.

Délelőtt				Délután				Délelőtt				Délután							
vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	honnan
902	12,20		k.e.v.	Konstantináp.	22	12,25		sz.v.	Bicske, N.-Kan.	101	12,10		k.e.v.	Lon., Páris, Bécs	1027	12,20		v.v.	Budafok
102	12,40		"	Bécs, Páris, Lon.	310	12,35		"	Hatvan	901	12,30		"	Konstantinápoly	311	12,25		sz.v.	Hatvan
31	6,20		v.v.	Nagy-Kanizsa	1302	1,45		gy.v.	Fehring, Graz	645	5,00		t.szsz	Arad	301	12,50		gy.v.	Berlin, Ruttk
604	6,50		gy.v.	Gyulafehérvár, N. Szeben	504	1,55		"	Kolozsvár, Arad	321	5,20		v.v.	Ruttk, Berlin	903	1,05		"	Konstantinápoly
					4	2,20		"	Bécs, Páris	1707	5,45		sz.v.	M-Sziget	1901	1,25		"	Gyékényes, Pécs
10	6,50		sz.v.	Bécs, Graz, N.-Kanizsa	16	2,30		sz.v.	Bicske	607	6,10		"	Brassó, Arad	403	1,30		"	Lemberg, Kassa
402	7,10		gy.v.	Kassa, Munkács	404	2,35		gy.v.	Kassa, Lawocne, Lemberg	47	6,15		t.szsz	Bicske	3	1,45		"	Lon., Páris, Bécs
1002	7,15		"	Zágr. Fiume, Ró.	904	2,40		"	Konstantinápoly	405	6,35		sz.v.	Lemb. Miskolc	503	1,50		"	Kolozsvár, Arad
301	7,30		"	Ruttk, Berlin	312	2,45		sz.v.	Hatvan	7	6,40		"	Bécs, Sopron	1301	2,05		"	Graz, Fehring
906	7,35		sz.v.	Belgrád, Bród	510	2,55		"	Szolnok	907	7,05		"	Belgrád, Brod	21	4,50		sz.v.	Bicske, N.-Kan.
1508	7,50		"	Kassa, P.-Felka	1004	3,00		gy.v.	Zágr., Fium., Esz.	507	7,10		"	Brassó, Kolozsv	313	5,55		"	Hatvan
1003	8,00		"	Zágr., Fiu., Pécs	1022	3,20		v.v.	Ad-Szab., Paks	309	7,30		"	Hatvan	506	6,20		"	Brassó, Kolozsv.
606	8,10		"	Arad, Brassó	302	3,45		gy.v.	Ruttk, Berlin	1303	7,35		"	Graz, Fehring	27	6,50		v.v.	Győr,
506	8,30		"	Kolozsv., Brassó	910	4,00		sz.v.	Szabadka	501	7,50		gy.v.	Bukarest Brassó	5	7,15		gy.v.	Bécs, Graz
6	8,50		gy.v.	Bécs, Graz	12	4,30		"	Győr	1021	7,55		v.v.	Paks, A-Szabols	605	7,20		sz.v.	Brassó, Arad
408	8,50		sz.v.	Munk., M.-Sziget	308	5,20		"	Ruttk, Berlin	1505	8,15		sz.v.	Kassa, P.-Felka	905	7,35		"	Belgrád, Eszék
1708	9,15		"	M.-Szig., Stanisl.	503	5,45		"	Kolozsv., Brassó	1005	8,20		"	Fium, Zágr., Esz.	305	7,45		"	Berlin, Ruttk,
506	9,35		"	Ruttk, Berlin	318	6,25		"	Hatvan	1003	8,40		gy.v.	Fiume				"	Szerencs
1028	10,30		v.v.	Budafok	1706	7,05		"	M.-Szig., Stanisl	319	8,45		sz.v.	Hatvan	1007	8,00		"	Fiume, Zág, Pécs,
					24	7,35		"	N.-Kan., Trieszt	509	9,15		"	Szolnok	1705	8,10		"	Stanislau, M.-Szig.
					1506	8,00		"	Kassa, P.-Felka	11	9,25		"	Győr, Sz-Fehérv.	1001	8,35		gy.v.	Róm., Fium, Zágr.
					1006	8,30		"	Zágráb, Fiume	23	10,15		"	Trieszt, Fiume	407	8,40		sz.v.	Munkács, M.-Szig.
					496	8,40		"	Ungv., Lemberg	307	10,20		"	Ruttk, Fülek	1507	9,05		"	Kassa, P.-Felka
					48	9,05		t.szsz	Bicske	309	10,30		"	Szabadka	9	9,20		"	Bécs, Graz, N.-Kan.
					502	9,15		gy.v.	Kolozsv., Bukar.						303	9,25		gy.v.	Berlin, Ruttk
					1904	9,30		sz.v.	Eszék, Brod						603	9,40		"	Nagy-Szeben
					1304	9,55		"	Fehring, Graz						25	9,45		sz.v.	Triest, Fiume
					608	10,00		"	Arad, Brassó						401	10,00		gy.v.	Munkács, Kassa
					908	10,20		"	Belg., Esz., Brod										
					8	10,45		sz.v.	Bécs										
					322	11,00		v.v.	Ruttk, Miskolc										

1 Közlekedik kedden és pénteken.
 2 szerdán és szombaton.
 3 " csak a hajózás szünete alatt.

1 Közlek. kedden és pénteken
 2 szerdán és szombaton
 3 " bez. október 31-ig.

4 Közlekedik csak a hajózás szünete alatt

A vonatok indulása Budapest ny. p. udvarról.

A vonatok érkezése Budapest ny. p. udvarra.

Délelőtt				Délután				Délelőtt				Délután							
vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	hová	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	honnan	vonat-szám	óra	perc	vonat-neme	honnan
702	12,00		k.e.v.	Konstantináp.	6104	12,05		sz.v.	Czepléd, Szoln.	701	12,50		k.e.v.	Konstantináp.	171	12,55		sz.v.	Palota-Ujpest
102	1,00		"	Bécs, Páris, Lon.	172	12,15		"	Palota-Ujpest	705	5,30		ostev	Konstantináp.	703	1,25		gy.v.	Bukarest
166	5,50		sz.v.	Palota Ujpest	136	12,25		"	Nagy-Maros	163	5,40		sz.v.	Palota-Ujpest	173	1,40		sz.v.	Palota-Ujpest
110	6,10		o.e.v.	Bécs Ostende	4106	12,50		"	Dorog	151	6,20		"	Vác	103	1,50		gy.v.	Páris, Bécs
4102	6,30		"	Esztergom	174	1,05		"	Palota-Ujpest	165	6,30		"	Palota-Ujpest	175	3,00		sz.v.	Palota-Ujpest
6102	6,40		"	Czepléd, Szoln.	104	1,45		gy.v.	Bécs, Páris	117	6,40		"	Bécs	135	4,00		"	Nagy-Maros
16	6,55		"	Palota Ujpest	176	2,20		sz.v.	Palota-Ujpest	6101	6,50		"	Szolnok, Czepl	6103	4,20		"	Szolnok, Czepléd
6012	7,5		v.v.	Lajosmizse	704	2,30		gy.v.	Bukarest	709	7,15		"	Verciorova	4103	4,40		"	Esztergom
1402	7,30		gy.v.	Zsolna, Berlin	144	2,35		sz.v.	Ersekújvár	4165	7,25		tvssz.	Dorog	177	5,40		"	Palota-Ujpest
106	8,00		"	Bécs	4104	2,40		"	Esztergom	217	7,35		"	Berlin, Zsolna	115	6,05		"	Bécs, Zsolna
708	8,15		"	Temesv. Orsova	720	2,45		"	Czepléd	167	7,45		sz.v.	Palota-Ujpest	179	6,50		"	Palota-Ujpest
712	8,30		sz.v.	Temesvár	6014	3,05		v.v.	Lajosmizse	6011	7,50		v.v.	Lajosmizse	711	7,00		"	Temesvár
170	9,15		"	Palota-Ujpest	716	4,25		sz.v.	Szeged, Szolnok	127	8,20		sz.v.	Párkány-Nána	707	7,40		gy.v.	Orsova, Temesv.
116	9,25		"	Bécs, Zsolna	178	4,30		"	Palota-Ujpest	4101	8,35		"	Esztergom	181	8,25		sz.v.	Palota-Ujpest
					135	4,40		"	Nagy-Maros	713	8,45		"	Szol., Kecskem	125	8,35		"	Nagy Maros
					180	6,00		"	Palota-Ujpest	1403	9,45		gy.v.	Berlin, Zsolna	6013	8,45		v.v.	Lajosmizse
					404	6,20		gy.v.	Zsolna, Berlin	169	10,10		sz.v.	Palota-Ujpest	105	9,00		gy.v.	Bécs
					140	6,30		sz.v.	Párkány-Nána	715	10,55		"	Szeged	1401	9,25		"	Berlin, Zsolna
					710	7,00		"	Verciorova	143	11,05		"	Ersekújvár	4111	9,35		v.v.	Esztergom
					4112	7,10		v.v.	Esztergom						109	9,55		ostev	Ostende, Bécs
					182	7,40		sz.v.	Palota-Ujpest						719	10,05		sz.v.	Szolnok, Czepléd
					218	9,05		tvssz	Zsolna, Berlin						101	11,50		k.e.v.	Lon., Páris, Bécs
					118	9,35		sz.v.	Bécs										
					706	10,15		ostev	Konstantináp.										
					714	10,35		sz.v.	Szeged, Temesv										
					52	10,45		"	Vác										

1 Közlek. minden vasárnap.
 2 " " csütörtökön
 3 " " hétfőn.
 4 " " szerdán.

1 Erkezik minden csütörtökön.
 2 " " hétfőn.
 3 " " szerdán.
 4 " " szombaton.

P á l y á z a t.

A pesti ágost. hitv. evang. magyar és német egyházgyülekezet ORGONISTA ÉS ÉNEKTANITÓI

állása megüresedvén, ez állásra a nyilvános pályázat ezennel kiiratik.

1. Ez állás elnyerhetésének feltételei a következők:

A pályázó legyen magyar honosságu, ág. hitv. evang. vallású, úgy az orgonajátékban, mint az énektanításban kiváló, és az énektanításra képesített legyen, a magyar és német nyelvet egyaránt teljesen birja.

2. Az orgonista és énektanító kötelességei a következők:

a) Orgononista minőségben úgy a nyilvános istenitiszteletek alkalmával, valamint kívánatra magán funkciók alkalmával is köteles az orgonázást ellátni és az éneket vezetni.

b) Temetések alkalmával köteles az éneket az érdekeltek által kívánt módon vezetni és az ahhoz szükséges énekesekről gondoskodni;

c) A templomi ének emelése czéljából köteles az orgona mellett énekkart szervezni, melynek költségeit a két testvérgyülekezet viselendi;

d) Énektanítói minőségben köteles az elemi és polgári iskolai, valamint a gymnasiumi növendékeket az éneken oktatni, és pedig köteles az ifjúságot a zene elméletébe bevezetni és azt egyházi és világi dallamoknak kotta szerinti éneklésébe begyakorolni; az énekkórak heti száma azonban 18-nál több nem lehet.

e) Köteles azon tanítóknak, a kik a növendékeiket önmaguk tanítják, az éneken a kívánt utbaigazítást megadni és szükség esetében nekik énekleckét adni.

f) Köteles iskolai ünnepélyek alkalmával az éneket vezetni és az iskolai dalárda

karmesteri teendőit végezni; kívánatra köteles a gymnasiumi dalkör vezetését is elvállalni;

g) Köteles idejét és működését kizárólag egyházunk és iskoláinknak szentelni, tehát más nyilvános vagy magán intézetnél tanítói vagy orgonistai állást nem fogadhat és nem láthat el.

3. Az orgonista és énektanítói állással egybekötött javadalmazás a következő: az orgonistai minőségében járó évi 600 frton és a magánfunkciókért megállapított működési illetéken felül, a népiskolai tanítók részére szabályzatilag megállapított fizetést huzza, vagyis alkalmazáskor a III. fizetési fokozat szerint 600 frt fizetést és 200 frt lakpénzt élvez; három szolgálati év lejártával a II. fizetési fokozat szerint 800 frt fizetést és 240 frt lakpénzt nyer; további négy szolgálati év lejártával az I. fizetési fokozatba lép és 1100 frt fizetési 330 frt lakpénzt élvez; az első fizetési fokozatba történt belépésétől számítva minden betöltött öt szolgálati év után 100 frtnyi ötödéves pótlékot nyer. Együttal tagjává lesz az egyházi nyugdíjintézetnek a szabályzat szerinti tagsági járulékok fizetésének kötelezettségével és élvezzi a szabályzatilag biztosított ellátási kedvezményeket.

A pályázók felhívattak, hogy a fenti feltételekben foglalt minősítésüket igazoló okmányokkal kellően felszerelt pályázati folyamódaisaikat 1899. évi november hó 30-ig alólírott syndicusnál (V. Bálvány utca 8.) nyújtsák be; fentartja magának az egyházi választmány, hogy a pályázókat nyilvános istenitiszteletek alkalmával tartandó próbaorgonázásra is meghívassa.

Kelt a pesti ágost. hitv. evang. magyar és német egyházgyülekezet közös választmányának 1899. évi október hó 23-án tartott üléséből.

Dr. Králik Lajos

közfelügyelő.

Dr. Zsigmondy Jenő

syndicus.

62. 3.—1.